

Σχολή Επιστημών Υγείας - Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Εισαγωγή στη Βιοηθική και την Ιατρική Δεοντολογία

Μάθημα 2^ο

Δρ Λέανδρος Λεφάκης

Ηθική

- Η Ηθική (ἠθικός > αυτός ο οποίος αναφέρεται στα ήθη, στον χαρακτήρα) είναι κλάδος της Φιλοσοφίας που ασχολείται κυρίως με το ερώτημα: ποιες ανθρώπινες πράξεις είναι αποδεκτές και ορθές και ποιες ανάρμοστες και λανθασμένες;
- Στα θέματα ηθικής σπανίως υπάρχει γενική συμφωνία απόψεων (δεν υφίσταται αντικειμενική ηθική)

Παράγοντες που επιδρούν στην Ηθική (σε μια κοινωνία)

- Γεωγραφικό περιβάλλον
- Πολιτισμικό περιβάλλον
- Τεχνολογικό περιβάλλον

Δεοντολογία

- **Δεοντολογία** (δέον < μετοχή ενεστώτα δεῖ < το πρέπον, το σωστό) ονομάζεται εκείνο το σύστημα ηθικής, σύμφωνα με το οποίο ηθικές πράξεις είναι οι πράξεις σύμφωνα με το καθήκον και ανεξάρτητα από το ποιες μπορεί να είναι οι συνέπειες.
- Η δεοντολογικού τύπου ηθική λαμβάνει συνήθως τη μορφή συγκεκριμένων - **κωδικοποιημένων κανόνων** για το ποιες είναι οι ηθικά αποδεκτές πράξεις και συμπεριφορές.
- Με άλλα λόγια, πρόκειται για σύνολο κανόνων που δεσμεύουν ηθικά κάποιον στην εκτέλεση των επαγγελματικών του κυρίως καθηκόντων.

Αρχές Επαγγελματικής Ηθικής

Σεβασμός Αξίας και της Αξιοπρέπειας

Απαιτείται σεβασμός στην προαγωγή και την ανάπτυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων, της αξιοπρέπειας και αξίας όλων των ανθρώπων. Επίσης, σεβασμός στο απόρρητο της προσωπικής ζωής, τον αυτοκαθορισμό και την αυτονομία, λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις ειδικές επαγγελματικές υποχρεώσεις κάθε επαγγέλματος από το νόμο.

Υπευθυνότητα

Απαιτείται αναγνώριση των επαγγελματικών και επιστημονικών ευθυνών απέναντι στους εντολείς, στην επαγγελματική κοινότητα και την κοινωνία, μέσα στην οποία ζουν και εργάζονται.

Επάρκεια

Διασφάλιση υψηλών κριτηρίων επάρκειας στην εργασία. Αναγνώριση των ορίων των ιδιαίτερων ικανοτήτων τους και των περιορισμών που τάσσει η ειδικότητά εκάστου επαγγελματία.

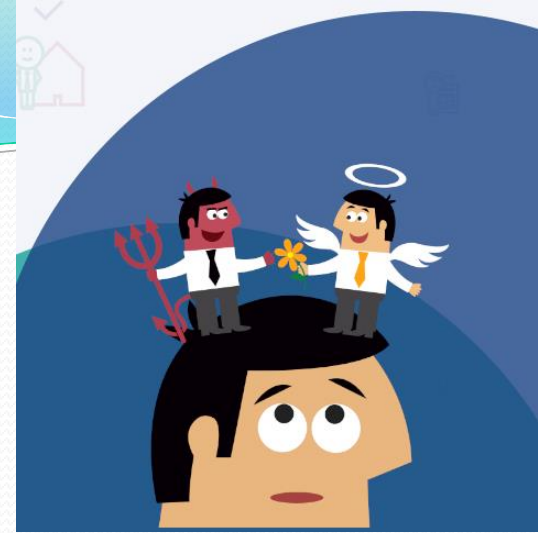
Παροχή μόνον των υπηρεσιών εκείνων και χρήση μόνο των τεχνικών εκείνων, για τις οποίες διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα, λόγω των σπουδών, της εκπαίδευσης ή της εμπειρίας.

Ακεραιότητα

Προαγωγή της ακεραιότητας του χαρακτήρα στην επιστήμη, τη διδασκαλία και την άσκηση του επαγγέλματος. Στις δραστηριότητές τους αυτές οι επαγγελματίες πρέπει να είναι έντιμοι, δίκαιοι και σέβονται τους άλλους.

Επαγγελματική δεοντολογία

- Η εφαρμογή των ηθικών κανόνων (κανόνων που είναι σύμφωνες με το καθήκον) κατά την άσκηση του επαγγέλματος
- Ο όρος επαγγελματική δεοντολογία αναφέρεται σε μια όψη της επαγγελματικής ηθικής και προτείνει την ιδανική άσκηση ενός επαγγέλματος, καθώς και έναν ανάλογο κώδικα τιμής, όπου ορίζονται οι υποχρεώσεις και οι ευθύνες των εργαζομένων

Η δεοντολογία ως όρος αναφέρεται στον σεβασμό
προς το επάγγελμα

Δίκαιο

Δίκαιο είναι το σύνολο των (γραπτών ή άγραφων) κανόνων που ρυθμίζουν με τρόπο δεσμευτικό την κοινωνική συμπεριφορά

jus est ars boni

Δίκαιο και Ηθική

- Το Δίκαιο έχει δεσμευτικό χαρακτήρα ενώ η Ηθική δεν έχει.
- Υπάρχουν περιπτώσεις που το Δίκαιο και η Ηθική συμπίπτουν, δεν είναι όμως πάντοτε αναγκαίο. Έτσι, μπορεί μια πράξη να είναι παράνομη, να επιδοκιμάζεται όμως ηθικά.

Το Δίκαιο ως ηθικό *minimum*

- Το Δίκαιο στις περισσότερες περιπτώσεις δεν ενδιαφέρεται για τον **εσωτερικό κόσμο** του ανθρώπου, εν αντιθέσει με την Ηθική που απευθύνεται στον εσωτερικό κόσμο. Σε κάποιες λίγες περιπτώσεις το Δίκαιο ανιχνεύει τον εσωτερικό κόσμο (υπαιτιότητα, καλή πίστη).
- Η μη συμμόρφωση με το Δίκαιο επιφέρει (κρατικό) **εξαναγκασμό**, ενώ η μη συμμόρφωση με την Ηθική επιφέρει κοινωνική **αποδοκιμασία**.
- Το Δίκαιο εκφράζεται διά της παραπομπής στα **χρηστά ήθη**

Χρηστά ήθη

- Χρηστά ήθη είναι οι αντιλήψεις του μέσου κοινωνικού ανθρώπου για την ηθική
- Μέσω των χρηστών ηθών τα ηθικά παραγγέλματα γίνονται έμμεσα κανόνες δικαίου
- Μια δικαιοπραξία που αντίκειται στα χρηστά ήθη είναι απολύτως άκυρη (δεν παράγει έννομα αποτελέσματα) πχ. Μια αισχροκερδής δικαιοπραξία ή μια συμφωνία διάπραξης εγκλήματος

Θετικό και φυσικό δίκαιο

- Το Φυσικό Δίκαιο, ή "Δίκαιο της Φύσης" είναι το αιώνιο και αναλλοίωτο Δίκαιο που βασίζεται στην ανθρώπινη φύση, στην ηθική και τη λογική του ανθρώπου.
- Θετικό δίκαιο είναι το ισχύον δίκαιο. Δεν σχετίζεται με την ηθική (θέση χωρισμού)

Βιοηθική

- Βιοηθική είναι ο κλάδος της επιστήμης που ασχολείται με τα ηθικά προβλήματα που προέκυψαν από τις νέες ανακαλύψεις της Βιολογίας / Βιοτεχνολογίας και τις εφαρμογές της Γενετικής Μηχανικής
- Αντικείμενο της είναι οι επεμβάσεις στο γενετικό υλικό, η κλωνοποίηση, κλινικές μελέτες, μεταμοσχεύσεις, υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Βιοηθική σήμερα

- Τα θέματα που εξετάζει η Βιοηθική είναι εξαιρετικά σοβαρά και θα πρέπει να αντιμετωπίζονται σε διακρατικό επίπεδο, ώστε “να μην αποτελέσουν παίγνιο στα χέρια ανεύθυνων με το αντικείμενο ούτε, πολύ περισσότερο, αντικείμενο εκμετάλλευσης”.
- Τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης συνέταξαν στο Ονιέδο το 1997 τη Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων και της Αξιοπρέπειας του Ανθρώπινου Όντος σε σχέση με τις εφαρμογές της Βιολογίας και της Ιατρικής. Η Σύμβαση επεκτάθηκε στο Παρίσι το 1998 με άρθρα που αφορούν στην κλωνοποίηση.
- Η UNESCO έχει, επίσης, διατυπώσει αντίστοιχες διατάξεις όπως η Διακήρυξη για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και Ανθρώπινα Δικαιώματα σύμφωνα με το άρθρο 10 της οποίας «Καμία έρευνα δε μπορεί να υπερισχύσει των θεμελιωδών ελευθεριών και της αξιοπρέπειας του ατόμου».

Ζήτημα νομικού πλαισίου

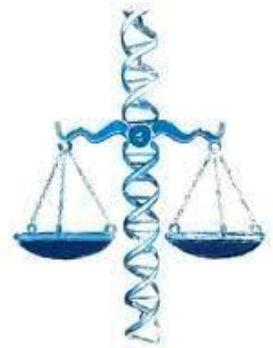

Σημειώνεται ότι οι εκρηκτικές ανακαλύψεις των επί μέρους κλάδων της Βιολογίας προηγήθηκαν κατά πολύ της νομικής επιστήμης, με συνέπεια το πεδίο εφαρμογών των επιτευγμάτων των βιολογικών επιστημών να καλύπτεται από ένα πολλάκις ασαφές έως ανύπαρκτο νομικό πλαίσιο.

Νομική βάση

Η νομική βάση για την δεοντολογία και ηθική προέρχεται από :

- ενωσιακούς κανονισμούς (π.χ. Οδηγίες ΕΕ για κλινικές δοκιμές, προστασία προσωπικών δεδομένων, βιοασφάλεια, κατοχύρωση βιοτεχνολογικών ευρεσιτεχνιών, κ.λπ.)
- διεθνείς συνθήκες και πρωτόκολλα (π.χ. η Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, η Διακήρυξη του Ελσίνκι και η Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική - Οβιέδο).

Σκοπός

- Σκοπός είναι η ελαχιστοποίηση των εθνικών διαφορών στην έρευνα, η εναρμόνιση των κρατών-μελών και η μεγιστοποίηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του ατόμου.
- Εξάλειψη νομοθετικών και ερμηνευτικών ασαφειών
- Ο αναστοχασμός για τη σχέση πολιτισμού / φύσης

Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής (1998)

- Στην Ελλάδα τα θέματα ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα, κυρίως στις βιοϊατρικές επιστήμες, εξετάζονται από την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, αλλά και από άλλους φορείς (πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα), πολλά από τα οποία έχουν συστήσει Επιτροπές Ηθικής και Δεοντολογίας.
- Η ΕΕΒ έχει ήδη δημοσιεύσει στον δικτυακό της τόπο (bioethics.gr) Εισηγήσεις και Γνώμες για θέματα, όπως Ηθική της Έρευνας στις Βιολογικές Επιστήμες, Βλαστοκύτταρα: βιοϊατρική έρευνα και κλινική ιατρική, Επιτροπές Ηθικής και Δεοντολογίας, Γονιδιωματική Τροποποίηση / τεχνολογία CRISPR.

- Σκοπός της είναι η «διαρκής παρακολούθηση των θεμάτων που σχετίζονται με τις εφαρμογές των βιολογικών επιστημών και τη διερεύνηση των ηθικών, κοινωνικών και νομικών διαστάσεων και επιπτώσεών τους».
- Η ΕΕΒ ασκεί αποκλειστικά συμβουλευτικές αρμοδιότητες προς οποιοδήποτε όργανο της Πολιτείας, για θέματα σύνδεσης βιολογικών επιστημών και κοινωνικών αξιών, είτε με δική της πρωτοβουλία είτε κατόπιν αιτήματος. Αποτελείται από εννέα επιστήμονες (γιατρούς, νομικούς, βιολόγους) και διαθέτει ειδικούς συμβούλους επί βιολογικών και νομικών ζητημάτων.

Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής II

- Συγκεκριμένα, η Επιτροπή παρακολουθεί και επεξεργάζεται τα ηθικά, κοινωνικά και νομικά ζητήματα που προκύπτουν από τη διαρκή και ταχύτατη εξέλιξη της βιολογίας, της βιοϊατρικής, της γενετικής και της βιοτεχνολογίας, και εκδίδει σχετικές εισηγήσεις τόσο για την ενημέρωση των πολιτών, όσο και για την υποστήριξη συναφών κρατικών πολιτικών.
- Στο πλαίσιο αυτό, συνεργάζεται με εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς για θέματα πολιτικής και συντονίζει επιμέρους επιτροπές βιοηθικής της χώρας που εξειδικεύονται σε ειδικούς τομείς.
- Οι μέχρι σήμερα εισηγήσεις της Επιτροπής αφορούν, μεταξύ άλλων, τη συναίνεση στη σχέση ιατρού-ασθενούς, τη διαχείριση του βιολογικού πλούτου, την ηθική της έρευνας στις βιολογικές επιστήμες, τη χρήση γενετικών δεδομένων στην ιδιωτική ασφάλιση, την προγεννητική και προεμφυτευτική διάγνωση, τις συλλογές ομφαλοπλακουντιακού αίματος, τις τράπεζες βιολογικού υλικού ανθρώπινης προέλευσης, την τεχνητή παράταση της ζωής, τις μεταμοσχεύσεις και τον κώδικα ιατρικής δεοντολογίας.
- Η Επιτροπή διοργανώνει ενημερωτικές εκδηλώσεις και online διαβουλεύσεις, εκδίδει βιβλία, καθώς και το μηνιαίο ενημερωτικό newsletter "ΒΙΟ-ΗΘΙΚΑ".

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

HELLENIC REPUBLIC
NATIONAL BIOETHICS COMMISSION

Βιοδίκαιο (Κουμάντος 2013)

- Συνυφασμένο με τη βιοηθική (Biolaw – Biodroit)
- Ύλη του αποτελεί η *έννομη διαχείριση του φαινομένου της ζωής*
- Πώς; Μέσω ενός συνόλου κανόνων για τη ρύθμιση των **επεμβάσεων** στη βιολογική (γενετική) ιδιοσυστασία των ειδών
- Επέμβαση σημαίνει είτε λήψη γενετικών πληροφοριών είτε μεταβολή της γενετικής ιδιοσυστασίας

- Λήψη γενετικών πληροφοριών:
 - διαπίστωση χαρακτηριστικών DNA
 - διαχείριση ιατρικών δεδομένων
- Μεταβολή ιδιοσυστασίας:
 - άμβλωση, ευθανασία
 - τροποποίηση γονιδιώματος
 - μεταμοσχεύσεις
 - υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

Βιολογική αυτονομία

- Από τη στιγμή αποδέσμευσης από τον μητρικό οργανισμό
- Τότε το ον αποκτά ιδιότητα φυσικού προσώπου
- Απολαμβάνει δικαιώματα και αναλαμβάνει υποχρεώσεις
- Αποκτά αυτονομία (χώρος ελεύθερης ύπαρξης και δράσης) και δη **βιολογική αυτονομία** (ελέγχει τα δεδομένα και τις λειτουργίες της βιολογικής του υπόστασης)
- Η βιολογική αυτονομία οριοθετείται από την αρχή (εάν το ον γεννηθεί ζωντανό) μέχρι το τέλος (εγκεφαλικός θάνατος) της ύπαρξης

Αυτονομία εμβρύου

- Το ότι το ανθρώπινο έμβρυο δεν αναγνωρίζεται από το δίκαιο ως πρόσωπο, δεν σημαίνει ότι είναι αδιάφορο για το δίκαιο και την έννομη τάξη
- Απολαμβάνει ξεχωριστό καθεστώς προστασίας
- Εν δυνάμει πρόσωπο, αν και πράγμα

Πηγές βιοδικαίου

- Το Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 5 παρ. 5)
- Το διεθνές δίκαιο
- Το δίκαιο της ΕΕ
- Το εθνικό δίκαιο

5 παρ. 5 Σ

«Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων».

- δικαίωμα στην προστασία της γενετικής του ταυτότητας
- δικαίωμα στην προστασία έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων

Πλειάδα συνταγματικών διατάξεων (αξία, ισότητα, αξιοπρέπεια, προσωπικότητα, υγεία, οικονομική ελευθερία, προστασία προσωπικών δεδομένων, περιβάλλον)

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ

Όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα
της 25ης Νοεμβρίου 2019
της 9^{ης} Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων

Ανθρώπινη αξία (2 παρ. 1 Σ)

Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.

- η αποσαφήνιση της ανθρώπινης αξίας
- η τοποθέτησή της ως στο «ακρότατο ηθικό κράσπεδο»

Πότε θίγεται

- με την εμπορευματοποίηση του γενετικού υλικού
- όταν η βιολογική υπόσταση του ανθρώπου αναλύσκεται όχι προς το συμφέρον του ιδίου, αλλά προς το συμφέρον τρίτων και μετατρέπεται σε «μέσο» για εξυπηρέτηση εμπορικών σκοπών

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ελληνικό Δίκαιο

Η ελληνική νομοθεσία κινείται πιστά στο πλαίσιο των κειμένων που διέπουν το ευρωπαϊκό δίκαιο

- Έχουν κυρωθεί:
 - α) Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για το ανθρώπινο γονιδίωμα (1997)
 - β) Σύμβαση για τη βιολογική ποικιλότητα ΟΗΕ (Σύμβαση του Ρίο)
 - γ) Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική (Σύμβαση του **Oniedo**) του 1997 και τα πρωτόκολλά της για κλωνοποίηση (Παρίσι 1998), μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων (2005)
- Έχει ενσωματωθεί η Οδηγία 98/44/ΕΚ

Μέθοδοι κλωνοποίησης

Οδηγία 98/44/EK

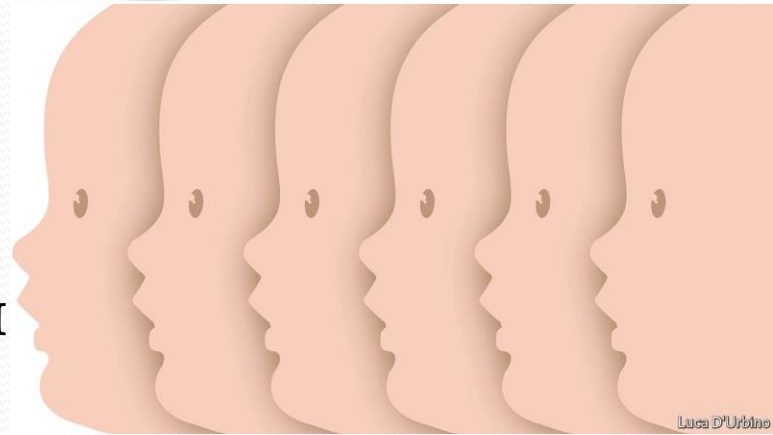
άρθρο 6 παρ. 2 (α) «δεν κατοχυρώνονται ... με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας ... οι μέθοδοι κλωνοποίησης ανθρώπων».

Αιτιολογική σκέψη 40 Προοιμίου « ... η γονιδιακή επέμβαση στον άνθρωπο και η κλωνοποίηση ανθρώπων είναι αντίθετες με τη δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη ...»

Αιτιολογική σκέψη 41 Προοιμίου «... μέθοδος κλωνοποίησης είναι κάθε μέθοδος, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών διαίρεσης εμβρύων, που αποσκοπεί στη δημιουργία ανθρώπου, με τις ίδιες πυρηνικές γενετικές πληροφορίες με άλλο άνθρωπο ζώντα ή νεκρό ...»

Κλωνοποίηση

Ζητήματα

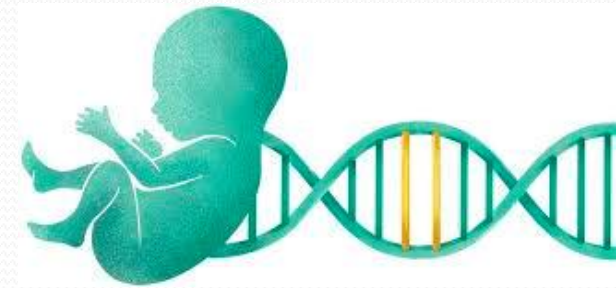

- α) αποκλείεται μόνον η αναπαραγωγική ή και η θεραπευτική κλωνοποίηση ;
- β) ποια είναι η ερμηνεία του όρου «ανθρώπινο ον»;
- γ) αν θεωρήσουμε ότι το «ανθρώπινο ον υφίσταται από την εμβρυϊκή του κατάσταση» από πότε ξεκινά αυτή;

Ελληνική έννομη τάξη και γενετικό υλικό

Σύμφωνα με το Ελληνικό δίκαιο η λήψη γενετικού υλικού επιτρέπεται από:

- πτωματικό εμβρυϊκό ιστό
- από **περισσευόμενα έμβρυα** μετά από διαδικασία τεχνητής αναπαραγωγής
- από το ίδιο το **πρόσωπο** κατά τη διάρκεια της ζωής του (χαριστική πράξη)

Σύμβαση Οβιέδο (1997)

- Αφορά στα **ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική**
- Κυρώθηκε από την Ελλάδα (ν. 2619/1998) και έχει υπερνομοθετική ισχύ
- Προστατεύεται η **γενετική ιδιοσυστασία** του ανθρώπου, δηλαδή το σύνολο των κληρονομικά μεταβιβαζόμενων πληροφοριών
- Προστατεύεται η **αυτονομία του ατόμου** υπό την ιδιότητα του ως ασθενούς ή υποκειμένου πειραματικών ερευνών
- Απαγορεύεται η **εμπορευματοποίηση του ανθρώπου**
- Απαγορεύεται η **άνευ ορίων ιατρική έρευνα** και η υπαγωγή του ατόμου σε επώδυνες θεραπευτικές διαδικασίες **χωρίς προηγούμενη συναίνεση**

Διακήρυξη UNESCO για βιοηθική (2006)

- Αναγνώριση της αξίας του ανθρώπου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων απέναντι σε πολιτισμικές ιδιαιτερότητες οι οποίες υιοθετούν διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς τη μεταχείριση της ζωής
- Αυτονομία προσώπου
- Ωφέλεια ασθενούς
- Ιδιωτικότητα – Ισότητα – Δίκαιη μεταχείριση
- Αποφυγή διακρίσεως
- Προστασία περιβάλλοντος, βιόσφαιρας, βιοποικιλότητας

Δύο σημεία

Άρθρο 7 - Προστασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων.

Καμία εταιρεία έχει δικαίωμα να ζητήσει γενετική αποτύπωση για να ασφαλίσει κάποιον.

Το κάθε άτομο έχει δικαίωμα να μένουν απόρρητα τα στοιχεία του.

Άρθρο 12 - Σκοπός της έρευνας.

Μια έρευνα που έχει σκοπό το οικονομικό όφελος, τίθεται σε αμφιβολία. Η έρευνα είναι μέσον για έναν σκοπό. Η έρευνα κατ' αρχάς πρέπει να αποσκοπεί στην αξία της υγείας και δεύτερον τα οφέλη να είναι οικουμενικά, (π.χ. το κόστος των φαρμάκων κατά πόσο πρέπει να είναι υψηλό ώστε ο άλλος δεν μπορεί να το πάρει).

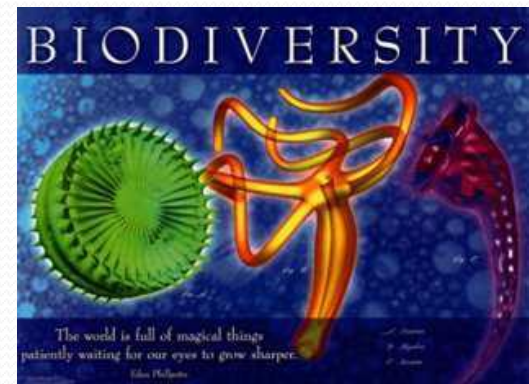
Τα κράτη οφείλουν να διαφυλάξουν ότι τα αποτελέσματα της έρευνας δεν θα χρησιμοποιηθούν για μη ειρηνικούς σκοπούς

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Σύμβαση του Ρίο (1992)

- Ως "βιολογική ποικιλότητα" νοείται η ποικιλία των ζώντων οργανισμών πάσης προελεύσεως περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, χερσαίων, θαλασσίων και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος. Επίσης, περιλαμβάνεται η ποικιλότητα εντός των ειδών, δηλαδή μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων, αλλά και των γενετικών πόρων
- Οι σκοποί της Σύμβασης είναι ο δίκαιος και ισότιμος καταμερισμός των πλεονεκτημάτων που θα προκύψουν από τη χρήση των γενετικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης και της ενδεδειγμένης πρόσβασης σε αυτούς τους πόρους και της μεταφοράς σχετικών τεχνολογιών, λαμβανοντας υπόψη όλα τα δικαιώματα επί των πόρων αυτών και επί των τεχνολογιών και των ανάλογων χρηματοδοτήσεων.
- Προστασία έρευνας

Τέλος
2^{ου} Μαθήματος